

**STRATEGIEËN TEGEN EXTREEM-RECHTS
HET CORDON SANITAIRE ONDER DE LOEP**

Sofie Damen

1. INLEIDING (1)

Sinds tien jaar duikt de term 'cordon sanitaire' regelmatig op in ons politieke discours. Het begrip wordt te pas en te onpas gebruikt en talloze - vaak hoog oplaaierende - discussies worden erover gevoerd. Maar dit alles heeft nog steeds niet geleid tot duidelijkheid of eensgezindheid. Bovendien is er nauwelijks sprake van enige wetenschappelijke onderbouwing van het gevoerde debat.

Het cordon sanitaire is slechts één van de bestaande strategieën tegen extreem-rechts. Aan de hand van een literatuurstudie onderscheidde Hans De Witte twee mogelijke reacties tegen extreem-rechts die aangewend kunnen worden door politici en het middenveld. Langs de ene kant is er de strategie van negatie. In feite komt dit neer op het doodzwijgen van, in casu, het Vlaams Blok. In de hoop dat alles zou overwaaien, was dit begin jaren '80 de beproefde strategie. Langs de andere kant is er de confrontatie, die in vier categorieën kan worden opgesplitst: isolatie, argumentatie en discussie, actie en ontmaskering. Het cordon sanitaire behoort tot de isolatie van extreem-rechtse partijen: men spreekt af om samenwerking met het Vlaams Blok tegen te gaan.

Jaap Van Donselaar onderzocht welke maatregelen de overheden van Duitsland, Frankrijk, Engeland, Nederland en België nemen tegen extreem-rechts. Hij maakte daarbij een onderscheid tussen juridische instrumenten enerzijds en barrières in het politieke systeem anderzijds. Het cordon sanitaire en het kiesstelsel behoren tot de laatste categorie.

Meer relevante literatuur terzake, zowel nationaal als internationaal, is niet voorhanden. Literatuur met een ruimer onderwerp dan strategieën tegen bepaalde partijen, zoals coalitievorming, biedt evenmin een oplossing. Dit beschrijvend artikel is een

poging om iets te doen aan dit gebrek aan literatuur en aan wetenschappelijke onderbouwing.

Wat kan onder de term 'cordon sanitaire' precies worden verstaan en hoe wordt de term het best geoperationaliseerd? Dit wordt behandeld in de eerstvolgende paragraaf.

Daarna wordt het cordon sanitaire historisch bekeken. Onder welke gedaante vertoont het cordon zich in Vlaanderen? Deze vraag wordt beantwoord aan de hand van een chronologische reconstructie van de invoering van het cordon.

De discussie over de effectiviteit van het cordon wordt in dit artikel achterwege gelaten. Immers, deze uiterst complexe vraag naar de doeltreffendheid van het cordon is nauwelijks te beantwoorden. Hans De Witte is overtuigd van de effectiviteit van het cordon: "*Cordon sanitaire werkt*", beweert hij in *De Morgen*. "De strategie van de isolatie en de ontmaskering is bijzonder doeltreffend" (*De Morgen*, 15/10/1997). Het cordon alleen acht hij echter onvoldoende. Ter aanvulling vermeldt De Witte argumentatie, ontmaskering en massamanifestaties (De Witte, 1997: 185). Met andere woorden: alle confrontatiestrategieën. Het ACW spreekt over een "niet-exclusieve actie-mix", waarbij tegelijk meerdere tactieken worden toegepast (Maes, 1996: 13). Wanneer alle strategieën tegelijk worden aangewend, valt evenwel moeilijk te achterhalen welke wel of niet werken. Er bestaan heel wat argumenten voor en tegen het cordon sanitaire, maar hun draagwijdte is niet meetbaar. Er zijn wel aanwijzingen in de ene of de andere richting, maar uitspraken doen over de effectiviteit van het cordon blijft 'nattevingerwerk'. Wat wel mogelijk is, is nagaan of het cordon de facto nageleefd wordt. In een volgende paragraaf wordt gekeken naar de naleving van het cordon op gemeentelijk niveau. Dit is de enige toetssteen voor de werkzaamheid van het cordon sanitaire.

In de laatste paragraaf wordt alles nog eens op een rijtje gezet. Vervolgens worden de kenmerken geschetst die eigen zijn aan een situatie waarin het cordon mogelijk doorbroken wordt op lokaal niveau.

De gegevens voor dit artikel zijn in de eerste plaats afkomstig van de beschikbare literatuur: boeken, tijdschriften, partijbladen en persartikels (2). Informatie van *Hand in Hand* - zoals cijfers, brieven en andere - vormde hierop een aanvulling. Tot slot werden heel wat interviews, zowel face to face als telefonisch, afgenomen van Vlaamse en lokale mandatarissen van de verschillende partijen.

Het empirisch onderzoek situeerde zich voornamelijk op gemeentelijk niveau. Het is immers te verwachten dat het cordon op lokaal niveau veel sneller doorbroken zal worden dan op Vlaams of federaal niveau. In de gemeenten zal waarschijnlijk het persoonlijk contact tussen politici van doorslaggevend belang zijn, zodat een schutskring sneller barsten vertoont. Bovendien staat gemeentepolitiek minder in de "nationale schijnwerpers", zodat hier meer mogelijk is dan op een hoger niveau. Deze hypothese klopt duidelijk niet voor een stad zoals Antwerpen, die wél met argusogen in de gaten gehouden wordt. Daar zal het cordon bijgevolg strikter toegepast worden dan in andere gemeenten.

2. BEGRIPSVERDUIDELIJKING

Over het begrip 'cordon sanitaire' bestaan heel wat misverstanden. Het is aangewezen om deze eerst op te helderen.

Het cordon sanitaire verbiedt bijvoorbeeld niet dat het Vlaams Blok in commissies zit of zijn stem verheft in het Parlement. De partij uitsluiten van werkzaamheden waarop zij reglementair aanspraak kan maken, is niet de bedoeling. Er zit evengoed een vertegenwoordiger van het Vlaams Blok in het uitgebreid bureau van het Vlaams Parlement dat discussie voert over de Nieuwe Politieke Cultuur. Dit zijn de formele regels van de democratie. Het is niet de bedoeling om deze te doorbreken.

Evenmin verbiedt het cordon sanitaire om met het Vlaams Blok in discussie te treden. Nochtans is dit niet altijd even duidelijk. Het volgende krantenartikel is hiervan een goede illustratie: "Moreels ... is bereid om het cordon sanitaire rond het Vlaams Blok te breken: Moreels gaat in debat met Filip Dewinter" (Het Nieuwsblad, 30/05/1998). In debat gaan met het Blok duidt echter niet op een doorbreken van het cordon.

Een aantal partijen of politici gaan verder dan het formele cordon sanitaire. Zo weigert bijvoorbeeld Jos Geysels (Agalev) om naast Filip Dewinter (VB) te gaan zitten in het Vlaams Parlement en zal Paula D'Hondt (CVP) de hand van Gerolf Annemans (VB) niet drukken. Dit is echter een persoonlijke keuze, die niet opgelegd wordt door het cordon. Agalev vraagt haar mandatarissen geen persoonlijke contacten te onderhouden met Vlaams Blokkers, tenzij ze ambtshalve zijn vereist. Hier is sprake van een informeel cordon sanitaire. Dit speelt zeker zijn rol, vooral naar de buitenwereld toe. Publiekelijk goed overeenkomen met leden van het Blok wordt duidelijk afgestraft. Zo kreeg bijvoorbeeld Renaat Landuyt (SP) heel wat kritiek te verduren omdat hij het goed bleek te kunnen vinden met Annemans in de commissie-Dutroux. In de pers werd dit een "feitelijke doorbreking van het cordon sanitaire" genoemd (Het Nieuwsblad, 14/05/1998). Het Laatste Nieuws sprak zelfs over 'de nieuwste liefdes-affaire'. Landuyt legde de zaak anders uit: "Achter de schermen heb ik Annemans fel tegengewerkt. Door met hem om te gaan kende ik al zijn technieken en kneepjes" (Oosterwaal & Ilegems, 1997: 32). Volgens Annemans meende Landuyt dit niet, maar was de SP'er verplicht om er binnen zijn partij een draai aan te geven (Interview 25/03/1998).

Wat betekent het cordon dan wel? Meestal wordt het begrip gebruikt zonder precieze omschrijving. Voor Jaap van Donselaar houdt een cordon sanitaire verband met de reacties op vertegenwoordigers van extreem-rechtse partijen (Van Donselaar, 1995: 50). Tot een nauwkeurige omschrijving van het begrip komt hij echter niet. Hans De Witte bakent het begrip wel af. Hij spreekt over een cordon in strikte zin: het vermijden van (politieke) samenwerking met extreem-rechts (De Witte, 1997: 174).

Het cordon is dus een vorm van isolatie, waarbij men weigert om met het Vlaams Blok samen te werken. Maar wat wordt dan bedoeld met samenwerking? Het antwoord op deze vraag is belangrijk aangezien er heel wat onenigheid bestaat over

wanneer het cordon sanitaire wel of niet doorbroken wordt. Agalev probeerde dit te verduidelijken in haar code 'Agalev en het Vlaams Blok'. De onderstaande definitie van het cordon is gebaseerd op deze code, maar is er tegelijk een verfijning van.

Formeel betekent het cordon de afwezigheid van politieke akkoorden of afspraken met het Vlaams Blok. Dit wil zeggen:

1. geen bestuursakkoorden;
2. geen gezamenlijke wetgevende activiteiten (decreten, wetten, amendementen);
3. geen steun vragen aan het Blok bij het indienen van eigen resoluties;
4. geen resoluties steunen die ingediend worden door het Blok;
5. geen gezamenlijke persconferenties of verklaringen naar de pers toe;
6. geen stemafspraken met het Vlaams Blok.

Er schuilt een zekere *gradatie* in de bovenstaande opsomming: als het ware van het grootste kwaad tot het kleinste kwaad. Over de niet-toelaatbaarheid van de eerste drie elementen bestaat er (vrijwel) geen discussie. Maar vanaf het vierde element zijn de meningen verdeeld. Mag men voorstellen van het Vlaams Blok mee ondertekenen als men inhoudelijk akkoord gaat? Doorbreekt men hierdoor het cordon? Hierover heerst de grootste onduidelijkheid.

De bovenstaande definitie van het cordon sanitaire vormt de leidraad van het artikel. Nu afgebakend is wat het cordon formeel betekent, wordt bekeken onder welke gedaante dit cordon in Vlaanderen bestaat.

3. HET CORDON SANITAIRE IN VLAANDEREN: EEN CHRONOLOGISCHE RECONSTRUCTIE

3.1. Protocol 1989

In 1988 was voor het eerst sprake van een cordon sanitaire rond het Vlaams Blok. Naar aanleiding van de Europese verkiezingen staken een aantal politici, waaronder Jos Geysels (Agalev) en Jef Sleenckx (SP) de koppen bij elkaar om iets tegen het Blok te ondernemen. Deze poging strandde echter wegens een gebrek aan steun.

Op initiatief van Agalev-kamerlid Jos Geysels lukte het een jaar later wel om een protocol af te sluiten. Aanleiding was de electorale doorbraak van het Blok bij de Antwerpse gemeenteraadsverkiezingen. Op 10 mei 1989 verbonden de voorzitters van CVP (Herman Van Rompy), SP (Frank Vandenbroucke), PVV (Annemie Neyts), de algemeen secretaris van de VU (Paul Van Grembergen) en Geysels zelf hun partij ertoe "*geen politieke akkoorden af te sluiten of afspraken te maken met het Vlaams Blok, noch in het kader van democratisch verkozen organen op gemeentelijk, provinciaal, gewestelijk, nationaal en Europees niveau, noch in het kader van verkiezingen voor de genoemde niveaus*" (Tekst protocol). De miskennis van de fundamentele democratische uitgangspunten en van de mensenrechten door het Vlaams

Blok lag volgens de ondertekenaars ten grondslag aan de overeenkomst. In het oorspronkelijk voorstel ging de motivering echter verder, namelijk: omwille van een fundamenteel respect voor de politieke democratie en de rol en de werking van alle democratisch verkozen organen, de erkenning van een pluricultureel, verdraagzaam en gastvrij Vlaanderen; de noodzaak van een gezamenlijke strijd tegen elke vorm van racisme en vreemdelingenhaat; de fundamentele solidariteit met alle zwakkeren en vergeten groepen in de samenleving. Volgens Geysels was er geen sprake van een verzwakking van de tekst: het feit dat het protocol tot stand is gekomen, was belangrijker dan de exacte verwoording (Gazet van Antwerpen, 11/05/1989).

Het protocol was echter geen lang leven beschoren. Amper veertig dagen na ondertekening werd het opgeblazen door toenmalig VU-voorzitter Jaak Gabriëls. Op 26 juni 1989 vertelde hij aan de Gazet van Antwerpen: "*Niemand van ons is gelukkig met dat protocol. Wie het niet eens is met een partij moet haar bestrijden met de democratische en parlementaire middelen waarover hij beschikt. Een verbond van één tegen allen aangaan is absurd*" (Gazet van Antwerpen, 26/06/1989). Bovendien kwam het Vlaams Blok in de kijker te staan dankzij het protocol. Door die gratis reclame zou het protocol zijn doel volledig gemist hebben. Nog steeds volgens Gabriëls, moest het reeds ondertekende protocol omgebogen worden tot een verklaring waarbij "*elke partij zichzelf blijft, maar waarbij er ook stelregels voor een politiek fatsoen onderschreven worden, zodat elke politieke kruiperij uitgesloten wordt. Zo moet ieder overlopen in de politiek gesanctioneerd worden door een onmiddellijke uitzetting uit het ambt*" (Gazet van Antwerpen, 26/06/1989).

Een dag later reageerden twee medeondertekenaars op de uitspraken van de VU-voorzitter. CVP-voorzitter Van Rompuy deed dit met de slogan "samen uit, samen thuis": omdat de VU zich terugtrok, beschouwde de CVP het protocol niet meer als een officieel document. Bij PVV-voorzitter Verhofstadt weerklonk dezelfde redenering. Bovendien oordeelde Verhofstadt dat het Blok andermaal in de belangstelling kwam door de uitspraak van Gabriëls. In plaats van over het Vlaams Blok te blijven zeuren, wilde de toenmalige PVV "*het Vlaams Blok bestrijden door die problemen aan te pakken waar het Vlaams Blok op teert*". Hieruit bleek dat VU, CVP en PVV zich niet met volle overtuiging achter het protocol hadden geschaard.

In tegenstelling tot hun collega's, bleven Agalev en SP wél achter het protocol staan. Zij keurden het nieuwe VU-standpunt krachtig af (Financieel-Economische Tijd, 27/06/1989).

Kortom, reeds vanaf het prille begin bestonden er meningsverschillen over de inhoud en de strategie van het cordon sanitaire. Een eerste poging mislukte, de tweede eindigde met een sisser.

3.2. Formele resoluties in het Vlaams Parlement

Drie jaar later flakkerde de anti-Vlaams Blokreflex op naar aanleiding van de publicatie van het eerste 70-puntenprogramma van het Vlaams Blok. Op 19 november 1992 veroordeelde de meerderheid van de leden in het Vlaams Parlement het ideeëngoed

van het Vlaams Blok via een resolutie. Indieners waren Marc Van Peel (CVP), Lode Hancké (SP), Edward Beysen (VLD), Vic Anciaux (VU), Jos Geysels (Agalev) en Jan Decorte (Rossem). Intussen bleek de VU dus van mening veranderd te zijn. Nochtans had Johan Sauwens vier maanden eerder nog verklaard dat het Vlaams Blok een partij is zoals alle andere, die geen voorkeursbehandeling moet krijgen (Magazine VU-Jongeren, juni 1992). Blijkbaar bestond er weinig eensgezindheid binnen de partij.

Officieel betrof het een voorstel van resolutie betreffende het algemeen migrantenbeleid. Deze gemeenschappelijke veroordeling van het 70-puntenprogramma werd echter algemeen begrepen als een uiting van politieke wil om een soort cordon sanitaire rond het Vlaams Blok te leggen. Toch stond dit niet nadrukkelijk op papier. Volgens Geysels bestaan daar een aantal redenen voor. Ten eerste is het ongewoon dat een fractie wordt veroordeeld via een parlementair stuk; dit valt immers buiten het kader van het politieke spel. Bovendien blijken een aantal fracties niet van het woord 'cordon sanitaire' te houden. Deze inhoudelijke reden wordt ingegeven door het feit dat het Blok hoe langer hoe meer als een normale partij wordt beschouwd en bovendien democratisch verkozen is (Interview 14/11/1997). Uit de debatten over de resolutie kan de achterliggende bedoeling wel afgeleid worden. CVP'er Marc van Peel stelde duidelijk dat samenwerking met het Blok uit den boze is. Hij waarschuwde ervoor het Blok bij de macht te betrekken (Handelingen Vlaamse Raad, nr. 10: 290).

Naar aanleiding van deze resolutie ontstond trouwens gekibbel tussen de VLD en de andere partijen. Volgens Edward Beysen probeerden een aantal partijen de VLD, zoals vroeger ook de PVV, in de hoek van het Blok te duwen. De Morgen schreef dat de VLD-fractie zou hebben geweigerd het voorstel van resolutie te ondertekenen. Beysen zei echter niet op de hoogte te zijn geweest van het bestaan van dit voorstel tot resolutie. Later tekende de VLD'er toch en werd hij uiteindelijk als mede-indiener vermeld.

Een jaar later sloot CVP'er Leo Delcroix samenwerking met het Blok niet uit. Veermits het een partij is zoals alle andere, is het dom om ze te isoleren (Le Soir, 09/07/1993). In september reageerde toenmalig CVP-voorzitter Herman van Rompuy: van coalities met het Blok kan geen sprake zijn. De CVP had de resolutie ondertekend, maar blijkbaar ging niet iedereen binnen de partij ermee akkoord.

Ook de VU volgde de door hen ondertekende resolutie niet rechtlijnig. Binnen deze partij gingen stemmen op om het Blok bestuursverantwoordelijkheid te geven in Antwerpen na de verkiezingen van 1994. Hierbij werd geredeneerd vanuit de "verbrandingsstrategie". Deze strategie veronderstelt dat het Blok, eens in het bestuur, zich zal verbranden aan de macht. De bevolking zou merken dat het Blok geen grote ommekeer teweegbrengt. Na een periode van deelname aan het Antwerps bestuur, zou het Blok veel sympathie bij de kiezers verliezen (Elbers & Fennema, 1993: 95 en 173). Niet enkel bij de VU werd gesproken over deze verbrandingsstrategie. Marc Van Peel bestempelde een dergelijke 'verslijting aan de macht' reeds als bijzonder gevaarlijk tijdens het debat over de resolutie tegen het 70-puntenprogramma in 1992. Jos Mees, lijsttrekker van de Kristelijke Volksbeweging CVP2000 in Antwerpen, was echter van mening dat het Vlaams Blok bij het Antwerpse stadsbestuur betrokken

moest worden, bijvoorbeeld door een Vlaams Blokker voorzitter te maken van de gemeenteraadsc commissie Veiligheid en Politie. "Dat zou die demagogen ontmaskeren. Je kan ertegen ageren, maar dat maakt ze slapend rijk", aldus Mees (Het Nieuwsblad, 22/09/1994). Later blijkt dat toenmalig CVP-woordvoerder Willy Buijs deze mening deelde: "Als we het Vlaams Blok bij alles isoleren, dan promoveren we ze tot martelaars. Dat hebben ze graag. Laat de VB'ers maar eens bewijzen wat ze in hun mars hebben. Misschien vallen ze dan wel door de mand" (Het Belang van Limburg, 07/02/1996). In politicologische kringen weerklinkt een gelijkaardige redenering. Volgens Patrick Stouthuysen draagt het cordon bij tot de mythevorming rond het Vlaams Blok. Op die manier vergroot het cordon de interne cohesie van het Blok (Stouthuysen, 1996: 15-17).

Een aantal politici stelden niet zozeer de strategie op zich in vraag, maar wel de interpretatie die eraan gegeven wordt. VU'er Herman Lauwers wakkerde het debat op nieuw aan. Volgens hem is het fout om het stemgedrag af te stemmen op dat van het Blok: "Het is niet omdat zij voor iets stemmen, dat wij automatisch tegen moeten zijn". Daarnaast verzette Lauwers zich ertegen dat Agalev en de SP elk voorstel van het Blok van tafel schuiven omdat het de stempel van het Blok draagt (De Morgen, 05/01/1996). Hierdoor kan het Vlaams Blok de agenda bepalen en bezorgt het cordon hen méér macht in plaats van minder (Gazet van Antwerpen, 04/01/1996). Er bestonden dus niet enkel uiteenlopende ideeën over het cordon an sich, maar ook over de invulling ervan.

Voor een tweede resolutie, was het weerom Agalev dat aan de kar trok. In november 1996 wensten zij een veroordeling van het hernieuwde 70-puntenprogramma van het Vlaams Blok 'Immigratie, de tijdbom tikt'. De groenen wilden verder gaan dan een louter herhaling van de resolutie van 1992. Ondanks alle onenigheid, hoopten ze op een "straffere formulering van het cordon sanitaire" (De Morgen, 15/11/1996). Onmiddellijk zegde de SP haar steun toe, maar CVP en VLD namen een afwachtende houding aan. André Denys (VLD) verklaarde zelfs dat de VLD "de strategie van het cordon verwerpt en verkiest de voorstellen van het Blok inhoudelijk te tackelen" (De Standaard, 15/11/1996). Het cordon sanitaire bis zou dus heel wat overtuigingswerk vergen. Uiteindelijk kwam er dan toch een resolutie, goedgekeurd op 19 maart 1997. Er bestaat immers heel wat sociale druk op partijen om het cordon te onderschrijven: tegen het Blok zijn is de norm. Het was duidelijk een moeilijke bevalling geweest: "Het heeft Agalev-fractieleider Jos Geysels zweet en bloed gekost", zo schreef De Morgen (De Morgen, 19/09/1997). Misschien heeft het tijdstip, het Europees Jaar tegen Racisme, een handje geholpen. Indiëners van het voorstel van resolutie waren dit keer Johan De Roo (CVP), Gilbert Bossuyt (SP), Marino Keulen (VLD), Paul Van Grembergen (VU) en weerom Jos Geysels (Agalev). Alle partijen stuurden hun fractievoorzitter, uitgezonderd de VLD. Uiteindelijk ondertekenden zij wel, maar dit gebeurde door een jong parlementslid. Naar eigen zeggen had dit niks te maken met de onwil van Denys, maar wel met het feit dat Keulen dit dossier nu eenmaal volgt. Men wilde hem ook een kans geven. Volgens Denys kwam de getekende resolutie toen niet over als een "échte cordon sanitaire-resolutie", anders zou de VLD ze niet hebben goedgekeurd (Gesprek 09/04/1998).

Opnieuw werd de resolutie gezien als een uiting van politieke wil om een cordon sanitaire rond het Blok te leggen, maar ook deze keer werd het formeel niet zo gezegd. De straffere formulering, waar Agalev op hoopte, was uitgebleven. Het bleef bij een loutere herhaling van de oude veroordeling. Dit bleek uit de toevoeging '*gelet op de goedkeuring door de Vlaamse Raad op 19 november 1992 van de resolutie betreffende het algemeen migrantenbeleid ... ingediend naar aanleiding van het 70-puntenprogramma van het Vlaams Blok*' (Handelingen Vlaams Parlement, nr. 33: 54). Over het vernieuwde 70-puntenprogramma werd met geen woord gerept. Dat het wel degelijk over een cordon sanitaire ging, stond voor Dewinter als een paal boven water: "... *Want natuurlijk gaat het niet over de strijd tegen het racisme, maar over de strijd tegen het Vlaams Blok, die u [Jos Geysels, SD] sinds jaar en dag voert ... Het is u er natuurlijk niet om te doen het racisme te bestrijden, maar wel het Vlaams Blok. U wil onze partij electoraal terugdringen door het cordon sanitaire opnieuw te actualiseren en versterken*". Anderzijds liet Dewinter zich triomfantelijk uit over het feit dat het geen straffere formulering was geworden: "*Ik verwijs met enige weemoed naar een resolutie die u op 19 november 1992 hebt goedgekeurd. Dàt was tenminste nog eens een resolutie, waarin u de dingen bij hun naam noemde en durfde uitkomen voor wat u dacht ... In de resolutie van vandaag vinden we daarvan nauwelijks iets terug. We zijn dus een beetje ontgoocheld. Waar is immers de tijd dat het cordon sanitaire nog volop speelde en iedereen zich enthousiast achter dit soort van resoluties schaarde?*" (Handelingen Vlaams Parlement, nr. 33: 57). Dewinter had hier gelijk in die zin dat het veel overtuigingswerk had gekost om àlle partijen achter het cordon sanitaire te krijgen.

Bovendien beschouwde niet iedereen de resolutie als een cordon sanitaire rond het Blok. "*Maar neen, dan begrijpt u het toch verkeerd*", aldus Edward Beysen (VLD). "*Een resolutie is nooit tegen iets, maar vóór iets. Bovendien is het gericht aan de Vlaams regering*" (Gesprek 10/04/1998). Volgens Jaak Gabriëls (VU) geeft iedereen er zijn eigen interpretatie aan (Gesprek 16/04/1998). De formele resoluties werden duidelijk niet altijd op dezelfde manier uitgelegd, zodat de partijen in feite alle iets anders ondertekenden. Indien de resolutie duidelijker geformuleerd zou zijn, zouden niet alle partijen zich engageren. Onderstaande tabel illustreert de inhoudelijke afzwakking van het cordon op Vlaams niveau van 1989 tot 1997.

Schema 1. Evolutie van de formulering van het cordon sanitaire op Vlaams niveau

10/05/1989	<p>Protocol: geen politieke akkoorden of afspraken met het Blok op gemeentelijk, provinciaal, gewestelijk, nationaal en Europees niveau</p> <ul style="list-style-type: none"> • = meest duidelijk • MAAR 26/06/1989: opgeblazen door VU, gevolgd door CVP en PVV
19/11/1992	<p>Resolutie betreffende het algemeen migrantenbeleid</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zegt niets over samenwerking of akkoorden met het Blok • Veroordeelt wel duidelijk het 70-puntenprogramma van het Blok
19/03/1997	<p>Resolutie betreffende het Europees jaar tegen het racisme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zegt niets over samenwerking of akkoorden met het Blok • Zegt niets over het hernieuwde 70-puntenprogramma van het Blok

In februari 1997 werd een poging ondernomen om de definitie van het cordon te verfijnen. Alle verkozenen van Agalev, CVP, SP, VLD en VU werden uitgenodigd op een informele gedachtewisseling: "Is het cordon sanitaire ondemocratisch, onefficiënt en onhoudbaar?". Voor de SP kwamen zes mensen opdagen, voor Agalev vier. CVP en VU werden ieder door slechts één persoon vertegenwoordigd. De VLD was niet aanwezig en had dit ook via een persmedeling laten weten. Hun partijstatuten waren duidelijk genoeg. Wel voegde de VLD er in de mededeling aan toe dat alle voorstellen moeten worden beoordeeld volgens "*hun inhoud en democratisch gehalte*", dus niet volgens hun oorsprong (De Standaard, 06/02/1997).

Formeel heeft deze gedachtewisseling niet geleid tot een verfijning van het begrip 'cordon sanitaire'. De aanwezigen bereikten geen eensgezindheid over de vraag hoe gereageerd moet worden indien het Vlaams Blok zelf steun vraagt. Volgens Agalev en de SP mag men niet ondertekenen, maar moet men meteen een eigen alternatief indienen, ook al is het Blokvoorstel inhoudelijk goed. Met andere woorden, het Blokvoorstel moet gerecupereerd worden. Anders werk je mee aan de Vlaams Blokstrategie om zich via "*onschuldig ogende en sympatieke voorstellen als partij acceptabel te maken*". Zowel CVP als VU achtten een dergelijke recuperatie wenselijk, maar niet realistisch. In feite pleitten alleen Agalev en de SP ervoor om die recuperatiestrategie consequent toe te passen (Bron: Hand in Hand).

Op Vlaams niveau was er dus duidelijk geen eensgezindheid over het cordon sanitaire, noch tussen partijen, noch binnen partijen. Vooral bij CVP, VLD en VU weerklonken uiteenlopende geluiden.

3.3. Het cordon op gemeentelijk niveau

Naar aanleiding van de eerste formele resolutie in het Vlaamse Parlement van 1992, lanceerde Charta '91 de idee om een campagne op te zetten tegen elke vorm van samenwerking met het Vlaams Blok op lokaal niveau. Politieke mandatarissen werden gevraagd een verklaring te ondertekenen, waarin zij afzien van politieke akkoorden met het Blok. Deze keer werd het cordon dus nieuw leven ingeblazen vanuit het maatschappelijke middenveld. Toch speelde het op politiek vlak, met name met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen. Vanaf januari 1993 werd de operatie 'cordon sanitaire' opgericht met de steun van tweehonderd bekende Vlamingen. In het verkiezingsjaar 1994 werd de campagne verdergezet in samenwerking met Hand in Hand (3).

Met de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1994 in aantocht, werden alle nationale partijvoorzitters gevraagd om hun lokale partijafdelingen warm te maken voor het initiatief. De ene verleende al wat enthousiaster zijn medewerking dan de andere. Zo schreef Frank Vandenbroucke aan de voorzitters en secretarissen van de SP-afdelingen: *"Het spreekt voor zich dat de SP zich bij deze actie aansluit. Ik verzoek u om deze campagne te steunen en de verklaring van Hand in Hand te onderschrijven"* (4). Bert Anciaux reageerde meer genuanceerd en liet de VU-afdelingsvoorzitters de vrije keuze: *"Men kan opmerkingen hebben bij het gekozen actiemiddel en de vraag stellen of dit de juiste manier is om het Vlaams Blok te bestrijden en in een underdogpositie te plaatsen. Anderzijds is het echter duidelijk dat politieke samenwerking met het Vlaams Blok, omwille van tal van programmatorische redenen onmogelijk is. Ik vond het alleszins mijn verantwoordelijkheid jullie van deze actie op de hoogte te brengen. Jullie hebben voldoende politieke ervaring om te oordelen of de ondertekening ervan opportuun is"* (5).

Op 7 september kende de actie een voorlopige respons van 15% bij Agalev, CVP, VLD en SP. De VU bleek minder handtekeningen te leveren. Hugo Ongena (Hand in Hand) stuurde Bert Anciaux dan ook een brief om te benadrukken dat het toch niet kon dat de VU de grote afwezige zou zijn op de persconferentie waarop de resultaten van deze actie worden voorgesteld. Na 10 september 1994 werden die partijafdelingen die tot dan nog niet reageerden, aangeschreven door Hand in Hand. Op die manier werden zij herinnerd aan de oproep.

Op de persconferentie van 3 oktober 1994 werden de resultaten van de campagne voorgesteld: meer dan vijfduizend kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezingen bleken het cordon onderschreven te hebben. Dit is een indrukwekkend aantal, maar bedraagt slechts een kleine 12% op een maximaal mogelijk aantal kandidaten van om en bij de 42.500 (6). Wat het aantal verklaringen van lokale partijafdelingen betreft, waren Agalev en de SP de absolute koplopers: zij behaalden een antwoordpercentage van respectievelijk 80% en 65%. Zij werden gevolgd door de VLD met 26% en de CVP met 23%. De respons bij de VU lag inderdaad veel lager (7). Een bedenking hierbij is dat deze lagere respons mogelijk te wijten is aan het feit dat de VU in mindere gemeenten opkomt dan de andere partijen.

In de gemeenten waar het Blok opkwam, lag het antwoordpercentage meestal lager of gelijk. Bij Agalev en de SP, de partijen met het hoogste percentage ondertekeningen, lag dit zelfs ongeveer 10% lager. Wanneer men dus effectief geconfronteerd werd met het Blok, ondertekenden heel wat minder kandidaten de oproep van Hand in Hand. Mogelijk speelde ook een andere factor mee: de verstedelijking. Het Vlaams Blok komt meer op in steden, waar nu net minder partijdiscipline heerst. Daardoor zou de Hand-in-Handresolutie minder ondertekend zijn. Tot slot is het eveneens mogelijk dat lokale politici gewoon geen boodschap hadden aan het cordon sanitaire.

De onderstaande tabel is niet significant voor CVP en VU. Bijgevolg worden deze partijen buiten beschouwing gelaten.

Tabel 1. Antwoorden van lokale partijafdelingen in % (03/10/94) (8)

Partij	Ondertekeningen van het cordon sanitaire in alle gemeenten	Ondertekeningen van het cordon sanitaire in de gemeenten waar het Blok opkomt
Agalev	80	71
CVP*	23	25
SP	65	52
VLD	26	18
VU*	10	10.5

* Voor de CVP en de VU is het verschil in percentage te gering om te kunnen besluiten dat dit aan het toeval toe te schrijven is.

In Antwerpen ondertekende de VLD de verklaring niet. Volgens haar zijn de VLD-statuten duidelijk genoeg: artikel 2, paragraaf 3 verbiedt elke samenwerking met partijen of groeperingen die doelstellingen nastreven in strijd met de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens. Als het dan toch in de statuten vermeld staat, waarom ondertekende men dan niet gewoon de verklaring? Marc Buytaert, oud-voorzitter van de liberale vakbond en kandidaat op de VLD-lijst in Antwerpen, verklaarde in diezelfde periode "*dat een gesprek met het Vlaams Blok over een coalitie moet kunnen*". Zijn idee werd, naar eigen zeggen, ingegeven door de bekommernis om de onwerkbaarheid van de toekomstige coalitie (De Morgen, 13/09/1994 en Het Nieuwsblad, 22/09/1994). Buytaert werd weliswaar onmiddellijk teruggefloten door Gantman: "*Tenzij hij tot inkeer komt, ligt hij eruit*" (Gazet van Antwerpen, 23/09/1994), maar de discussie was er. Hoewel de VLD-statuten duidelijk zijn, zat dus toch niet iedereen binnen de partij op dezelfde golflengte.

Na de verkiezingen van 9 oktober 1994 startten Charta '91 en Hand in Hand met fase twee van het cordon sanitaire. Ze vroegen de lokale partijafdelingen van de 86 gemeenten waar het Blok één of meer zetels behaalde, om op één van de eerste bijeenkomsten van de gemeenteraad een beginselverklaring ter ondertekening voor te leggen aan de nieuwe gemeenteraadsleden. Hierin verklaarden de mandatarissen geen initiatieven te zullen steunen die strijdig zijn met de fundamentele rechten van de

mens. Op deze manier herbevestigden de politiek verkozenen het cordon sanitaire. In tegenstelling tot de vorige fase, werd de naam Vlaams Blok dit keer niet vermeld in de verklaring. Bijgevolg ondertekende ook de Vlaams Blokfractie in de Antwerpse gemeente Kontich de beginselverklaring. *"Er staat niet in dat ze het Vlaams Blok uitsluiten"*, aldus een fractielid (Interview 02/04/1998). Kortom, een onduidelijke formulering leidt duidelijk tot absurde situaties.

Deze tweede fase verliep opnieuw via de nationale partijvoorzitters. Anders dan vorige keer, verleende Bert Anciaux geen medewerking. Hij vreesde dat deze tweede fase averechts zou werken vermits het Blok daardoor gesterkt wordt in de underdogpositie die zij zich aanmeten. Deze bedenking had hij reeds gemaakt bij de eerste fase (9). Alle andere voorzitters werkten weerom mee. De verschillende partijen zaten dus weer niet op dezelfde lijn.

Van fase 2 bestaan geen cijfers; het resultaat werd niet systematisch nagegaan. Wel kon men bij Hand in Hand vertellen dat er heel wat minder respons was dan bij fase 1. Volgens hen had dit te maken met het feit dat in veel gevallen de verklaring niet werd voorgelegd op de installatie van de nieuwe gemeenteraad. Daarna zou het telkens zijn uitgesteld.

Schema 2. Evolutie van het cordon sanitaire op gemeentelijk niveau

Fase 1: vóór de gemeenteraadsverkiezingen	<ul style="list-style-type: none"> • De verklaring vermeldt uitdrukkelijk dat men weigert met het Blok samen te werken • Alle nationale partijvoorzitters verlenen hun medewerking
Fase 2: na de gemeenteraadsverkiezingen	<ul style="list-style-type: none"> • De verklaring vermeldt de naam 'Vlaams Blok' niet • De VU-voorzitter verleent geen medewerking • Minder respons dan bij fase 2

4. DE NALEVING VAN HET CORDON SANITAIRE OP LOKAAL NIVEAU

Zoals in de inleiding reeds gezegd, is het onmogelijk om de efficiëntie van het cordon als strategie tegen het Vlaams Blok te meten. Wel kan worden nagegaan of het cordon sanitaire wordt nageleefd op lokaal niveau. Blijven de zes elementen van de opgestelde definitie overeind staan? Zetelt het Blok in geen enkele meerderheid? Zijn er geen stemafspraken gemaakt met het Blok? Dit wordt onderzocht aan de hand van de operationalisering van het cordon, zoals opgesteld bij de aanvang van dit artikel. Drie gemeentelijke organen worden onder de loep genomen: gemeenteraden, Raden voor Maatschappelijk Welzijn en PWA-Beheerraden (Hierna gemakshalve OCMW-en PWA-raad genoemd). In gemeenten waar sprake is van bestuursakkoorden met het Blok, gezamenlijke wetgevende activiteiten, gezamenlijke resoluties, gezamenlij-

ke persconferenties of verklaringen, stemafspraken, wordt het cordon sanitaire niet nageleefd.

Wat de samenstelling van de meerderheden in de gemeenteraden betreft, kunnen we spreken van een geslaagde operatie. In de 86 gemeenten waar het Blok één of meer zetels behaalde, is deze partij telkens naar de oppositiebanken verwezen. Op het vlak van de coalitievorming is er dus sprake van een waterdicht cordon sanitaire.

In 32 gemeenten zetelt het Blok in de OCMW-raad. Cijfers over het aantal gemeenten waar het Blok in de PWA-raad zetelt, zijn niet voorhanden. Het feit dat een Vlaams Blokker een OCMW- of PWA-mandaat bekleedt, duidt niet noodzakelijk op een doorbreken van het cordon. Indien het Vlaams Blok over voldoende zetels beschikt in de gemeenteraad, zijn ze mathematisch in staat om zelf een vertegenwoordiger van hun partij te verkiezen in deze raden. Stel bijvoorbeeld dat het Blok in een bepaalde gemeente over vier zetels beschikt. Veronderstel daarenboven dat elk gemeenteraadslid over zes stemmen beschikt en er vierentwintig stemmen nodig zijn om te worden verkozen in de OCMW-raad. In dit geval heeft het Vlaams Blok zelf voldoende stemmen om iemand in deze raad te kiezen. Het cordon kan dit niet verhinderen. Maar de kaarten liggen anders wanneer het Blok zelf niet aan genoeg stemmen komt of wanneer er reststemmen te verdelen zijn. Hier zijn drie mogelijke scenario's denkbaar:

Schema 3. Actief en passief doorbreken van het cordon sanitaire

Vlaams Blok geeft (rest)stemmen aan een kandidaat van een andere partij	= passief doorbreken van het cordon sanitaire
Vlaams Blok sluit een akkoord met een andere partij over de (rest)stemmen	= actief doorbreken van het cordon sanitaire
Een andere partij geeft (rest)stemmen aan een kandidaat van het Vlaams Blok	

Volgens de eerste mogelijkheid geven de Vlaams-Blokverkozenen hun reststemmen aan een kandidaat van een andere partij. Dit kan gebeuren zonder medeweten of zonder akkoord van die andere partij. Hier spreken we over een passieve doorbraak van het cordon. Dankzij de stemmen van het Blok werd bijvoorbeeld in **Denderleeuw** (meerderheid VLD-CVP) de CVP verzekerd van een OCMW-zitje. Het Vlaams Blok zou niets hebben teruggekregen in ruil voor de geleverde stemmen. Een dergelijke passieve doorbraak van het cordon, is waarschijnlijk niet enkel in Denderleeuw gebeurd. Het is echter onbegonnen werk om dit voor alle 86 gemeenten na te gaan. Uiteraard kan men er nooit absoluut zeker van zijn dat de begunstigde partij inderdaad geen weet had van de intenties van het Blok. Evenmin kan men weten of er effectief geen akkoord was. Dergelijke overeenkomsten worden immers zelden op papier gezet of formeel bevestigd.

Het Blok en partij X kunnen echter ook een afspraak maken over de reststemmen. Op die manier kan een bepaalde partij zeker zijn van een OCMW-zitje dankzij de steun van het Blok. Vermits we te maken hebben met een akkoord tussen het Blok en een

andere partij, duiden we dit aan als een actieve doorbraak van het cordon sanitaire. Dit gebeurde in minstens drie gemeenten: Boechout, Schilde en Willebroek.

Bij de samenstelling van de OCMW-raad in **Boechout** (meerderheid VLD-Agalev-CVP) kon de Volksunie rekenen op de reststemmen van het Vlaams Blok. In ruil voor de verleende stemmen, werd een Vlaams Blokker aangeduid als kandidaat-opvolger. Hieruit blijkt dat er een overeenkomst bestond tussen het Blok en de VU.

Ook in **Schild** (meerderheid CVP-VLD) was er een akkoord tussen het Vlaams Blok en de VU, waarbij het Blok zijn reststemmen aan de VU beloofde. Hierdoor bekwam deze partij een OCMW-mandaat. Naar eigen zeggen heeft het Vlaams Blok dit gedaan omwille van de inhoudelijke gelijkenis tussen beide partijen. Voor de gegeven stemmen kreeg het Blok niets terug (Gesprek 23/05/1998).

In **Willebroek** (meerderheid SP-CVP) was er eveneens sprake van een duidelijke actieve doorbraak van het cordon sanitaire. De VU (10) maakte een schriftelijke overeenkomst met het Vlaams Blok over aan de pers: "*... een konkrete afspraak om een derde OCMW-mandaat voor de oppositie veilig te stellen, doordat de reststemmen van het Vlaams Blok aan de VU-VVD-kandidaat zullen worden toegekend. VU-VVD en Vlaams Blok willen hiermee voorkomen dat de SP opnieuw over een absolute meerderheid zou beschikken in het OCMW. VU-VVD-afdeling Willebroek stelt hierbij overigens dat het door sommige partijen gewenste "cordon sanitaire" reeds meermaals zijn onwerkzaamheid heeft bewezen en in de praktijk maar al te vaak leidt tot een SP-vrijgeleide voor machtsdeelname*".

Het cordon actief doorbreken gebeurt mogelijk op een tweede manier: een andere partij brengt haar (rest)stemmen uit op het Vlaams Blok. Dit gebeurde in minstens vier gemeenten: Zoersel, Asse, Kontich en Turnhout.

In **Zoersel** (meerderheid DDV-CDU-VU-Agalev) geraakte het Blok "*per toeval*" aan een OCMW-zitje. Mathematisch beschikten zij niet over een voldoende aantal stemmen. Volgens een plaatselijke mandataris heeft iemand van een andere partij zijn stemmen lukraak uitgedeeld, zonder op de hoogte te zijn van de stemmenverdeling (Gesprek 18/04/1998). Hier zou het dus niet gaan om een 'bewuste' doorbraak van het cordon.

In **Asse** (meerderheid CVP-ZELLIK) is er sprake van een duidelijk actieve doorbraak van het cordon. Daar sloten Volksunie en Vlaams Blok een akkoord om een OCMW-zetel te delen. Na drie jaar Blok, werd de fakkel doorgegeven aan de VU. Deze partij had zelf niet genoeg stemmen voor een tweede zetel. Het Vlaams Blok op haar beurt beschikte niet over genoeg stemmen voor een OCMW-mandaat. In onderling overleg hebben ze daarom hun reststemmen samengevoegd. Voordien werd zware druk uitgeoefend op de VU om niet met het Blok in zee te gaan. Met name de GVP (lees CVP) en Agalev hadden er op aangedrongen geen steun te verlenen aan het Vlaams Blok en stelden de VU een alternatief voor. Agalev wilde eveneens een OCMW-mandaat delen met de VU, waarbij elke partij drie jaar voor zijn rekening zou nemen. Maar de VU oordeelde dat het "*geen waterdicht voorstel*" was. Bovendien argumenteerden zij dat het Blok twee verkozenen had behaald bij de gemeenteraadsverkiezingen.

gen: het dubbel van Agalev, dat in 1994 slechts één zetel in de wacht had gesleept (Het Laatste Nieuws, 20/01/1995).

De meest bekende barst in het cordon, is waarschijnlijk de verkiezing van Vlaams Blokker Ludo Switsers in de PWA-raad van **Kontich** (meerderheid VLD-CVP). De gemeenteraad vaardigde zes personen af om in deze raad te zetelen: vier van de meerderheid en twee van de oppositie. Naast een gemeenteraadslid van de lokale lijst, werd een raadslid van het Blok verkozen om in de PWA-raad te zetelen. Nochtans had ook een gemeenteraadslid van Agalev zich kandidaat gesteld. Toch vaardigde men een gemeenteraadslid van het Vlaams Blok af in de PWA-raad boven een raadslid van Agalev.

In **Turnhout** (meerderheid CVP-VLD) is het cordon sanitaire eveneens doorbroken geweest in de PWA-raad. Binnen deze raad werd een PWA-raadslid van het Vlaams Blok (11) aangeduid als secretaris. Agalev en het ACV zouden alles gedaan hebben om dit te verhinderen. Ze zijn zelfs naar de werkgever gestapt van de Blok-mandataris (12). Uiteindelijk werd de Vlaams-Blokafgevaardigde toch unaniem verkozen als secretaris. Waarschijnlijk kon men niet veel anders doen, vermits niemand anders zich kandidaat had gesteld als PWA-secretaris. Bovendien waren de vakbonden reeds bedeed met de post van ondervoorzitter. Bijgevolg konden zij moeilijk aanspraak maken op een tweede mandaat (Interview 06/04/1998). Dit is echter nooit in de media verschenen. Het is opmerkelijk dat het Vlaams Blok niet naar de pers is gestapt met deze overwinning op het cordon sanitaire. De PWA-secretaris wilde de pers niet achternalopen omdat zij op andere ogenblikken het Vlaams Blok boycot (Interview 06/04/1998).

Deze voorbeelden maken duidelijk dat het cordon niet overal werd nageleefd. Niet enkel passief, ook actief werd de schutskring rond het Blok doorbroken. Ten eerste werden er stemafspraken gemaakt met het Vlaams Blok over OCMW- of PWA-zitjes. Bovendien legden in Willebroek de Volksunie en het Blok gezamenlijk een verklaring af aan de pers. Wanneer dit teruggekoppeld wordt naar de operationalisering van het cordon, waarbij niet-samenwerking met het Vlaams Blok werd opgedeeld in zes elementen, blijkt dat enkel de drie eerste elementen ongeschonden zijn. Er is geen sprake van bestuursakkoorden of wetgevende activiteiten met het Blok. Het cordon sanitaire op lokaal niveau vertoont duidelijk barsten.

5. BESLUIT EN DISCUSSIE

Over de inhoud en de werkzaamheid van het cordon sanitaire is duidelijk het laatste woord nog niet gezegd. Het cordon sanitaire naleven betekent het vermijden van samenwerking met het Vlaams Blok. In een eerste deel werd nader bepaald wat samenwerking inhoudt. Het werd uiteengetrokken in zes aspecten. Over de helft van deze elementen bestaat geen discussie. Geen enkele partij overweegt bestuursakkoorden of wetgevende activiteiten met het Blok. Noch vraagt men steun aan het

Vlaams Blok bij het indienen van eigen resoluties. Over de andere aspecten zijn de meningen echter verdeeld.

Blijkbaar bestaat er heel wat onenigheid over de invulling en wenselijkheid van een cordon sanitaire, zowel tussen als binnen partijen. Dit wordt duidelijk bij een chronologische reconstructie van de invoering van het cordon in Vlaanderen. Telkens worden resoluties of verklaringen over een schutskring rond het Blok bekritiseerd en afgezwakt.

Het empirische luik van dit onderzoek laat zien hoe deze uiteenlopende meningen worden vertaald in een aantal barsten in het cordon sanitaire op gemeentelijk niveau. De aandacht ging naar de samenstelling van OCMW- en PWA-raden in de 86 gemeenten waar het Blok één of meerdere zetels behaalde. Er werd een onderscheid gemaakt tussen een passieve en actieve doorbraak van het cordon. In het eerste geval geeft het Blok (rest)stemmen aan een kandidaat van een andere partij. Dit gebeurde bijvoorbeeld in Denderleeuw. Bij een actieve doorbraak is er duidelijk sprake van een akkoord tussen het Blok en een andere partij. Twee scenario's zijn mogelijk. In het ene geval is er een akkoord over de stemmen van het Vlaams Blok. Deze situatie deed zich voor in de gemeenten Boechout, Schilde en Willebroek. In het andere geval geeft een andere partij haar stemmen aan het Vlaams Blok. Dit gebeurde in Zoersel, Asse, Kontich en Turnhout. Mogelijk is deze opsomming van gemeenten niet exhaustief.

Hoe kunnen we deze barsten in het cordon duiden? Vijf kenmerken zijn hier van belang. Een eerste factor is de ideologische affiniteit. Als nagegaan wordt welke partijen het cordon sanitaire doorbreken, komen er drie namen uit de bus. In de eerste plaats die van de Volksunie, maar ook VLD en CVP hebben het Blok steun verleend. Patrick Stouthuysen kan er best inkomen dat lokale CVP-, VU- of VLD-afdelingen samenwerking met het Vlaams Blok overwegen. In politiek-strategisch opzicht kan de steun van of samenwerking met het Blok immers best van pas komen. Bovendien is het gemakkelijker voor Agalev en de SP om samenwerking met het Blok te weigeren. In tegenstelling tot CVP, VU en VLD, hoeven zij niet onmiddellijk voorstellen van het Blok te verwachten. Op die manier kost het inderdaad heel wat minder moeite om principieel te zijn (Stouthuysen, 1996: 17).

Een tweede belangrijk aspect schuilt in de zichtbaarheid van de besluitvorming. In de gemeenteraden zetelt het Blok nergens in de meerderheid. Wanneer de besluitvorming zich echter afspeelt in organen die minder in het oog springen, zoals OCMW- of PWA-raden, vertoont het cordon wel degelijk barsten. Dankzij de actieve steun van andere partijen zetelt het Blok in een aantal minder zichtbare organen.

Ten derde spelen pragmatische overwegingen een belangrijke rol. Denk bijvoorbeeld aan Willebroek. Hier maakte men dankbaar gebruik van Blokstemmen om een tegenwicht te vormen tegen de grootste partij, de SP. Reeds 75 jaar aan één stuk kent Willebroek een socialistisch bewind. De opkomst van het Vlaams Blok betekende een verandering voor het Willebroekse politieke landschap. Voor de eerste keer zag de SP zich immers genoodzaakt om een coalitie te vormen. Momenteel deelt de SP haar macht met de CVP, die in feite in de meerderheid zetelt dankzij het succes van

het Vlaams Blok. Hier zou het weigeren samen te werken met het Blok tot een verzwakking van de oppositie leiden. Het Blok beschikt immers over vier van de zeven oppositiezetels.

Daarnaast zijn een aantal politici van oordeel dat het cordon politiek-strategisch een verkeerde optie is. Het Blok uitsluiten, zou bij bepaalde kiezers sympathie opwekken voor de underdog. Uiteraard buit het Vlaams Blok dit uit. *"Het Vlaams Blok is de partij die alleen staat in een gevecht tegen het hele politieke establishment. Het is David tegen Goliath, Sint-Joris tegen de draak. De tegenstanders van het Vlaams Blok duwen de partij in een comfortabele underdog-positie"* (Dewinter & van Overmeire, 1993: 278). Bij kiezers die een proteststem willen uitbrengen, kan dit resultaat opleveren. Mogelijk kiezen zij voor het Vlaams Blok, omdat deze partij uitgesloten wordt door de traditionele partijen, waartegen die kiezers willen protesteren.

Volgens dit argument zou het strategisch geen goede keuze zijn om het Vlaams Blok als paria te behandelen. Daarom mag het cordon sanitaire zeker niet te fanatiek worden gespeeld. Indien het Blok niet wordt betrokken, kan de partij dit uitspelen naar de kiezer toe. Als ze behandeld wordt als een gewone partij, kan ze haar uitsluiting van het politieke proces niet uitbuiten. Meten hoe zwaar het underdogeffect doorweegt, is onmogelijk. In ieder geval is het duidelijk dat heel wat mensen ervan overtuigd zijn dat de martelaarspositie van het Vlaams Blok meespeelt in het politieke proces.

Een laatste kenmerk is het lokale karakter van de politiek. In gemeenten draait de besluitvorming in de eerste plaats rond mensen. Hierdoor worden lokale politici vaak losgekoppeld van de ideologie die ze vertegenwoordigen. Daarnaast meent men toch een beroep te kunnen doen op het Blok voor typisch lokale problemen, waar de ideologie geen rol speelt. Stel bijvoorbeeld dat men bloembakken wil plaatsen om een drukke straat meer verkeersveilig te maken. Dit is enkel mogelijk door een stemafpraak met het Blok. Dit kan toch geen kwaad? Echter, volgens Didier Pollefeyt zijn lokale problemen evengoed ideologisch gekleurd. Daarom is zelfs een dergelijke schijnbaar onschuldige afspraak uit den boze. Het plaatsen van bloembakken houdt immers fundamenteel verband met het veiligheidsbeleid waarvoor men staat. Daarenboven wekt een politieke concessie op dit vlak mogelijk de indruk dat ook de politieke uitgangspunten van extreem-rechts bespreekbaar zijn (Pollefeyt, 1997: 38-39). Heel wat lokale politici zien dit echter anders.

De eerste drie factoren zijn eveneens terug te vinden op Vlaams niveau, terwijl de twee andere elementen specifiek van toepassing zijn op het gemeentelijke niveau.

VOETNOTEN

- (1) Dit artikel is gebaseerd op de eindverhandeling 'Strategieën tegen extreem-rechts: het cordon sanitaire rond het Vlaams Blok', verdedigd in juni 1998. De auteur dankt hierbij Prof. Dr. Stefaan Walgrave, promotor, wiens kritische begeleiding een goede leidraad vormde bij het vervolmaken van het eindwerk.

-
- (2) Krantenartikels hebben hun tekorten als bron voor wetenschappelijke bijdragen. Vaak werd er gewerkt met verschillende kranten over hetzelfde onderwerp (zie bibliografie), maar werd slechts één bron vermeld omdat daar bijvoorbeeld een bepaald citaat te vinden was. Bovendien werden de krantenartikels aangevuld met voldoende andere bronnen (interviews, literatuur, partijbladen en andere relevante documentatie).
 - (3) Hand in Hand is een samenwerkingsverband van ACW, ABVV, Vierde wereldbeweging, Bond Beter Leefmilieu, ... opgericht begin 1992. Via massa-activiteiten en mediacampagnes willen zij een klimaat van verdraagzaamheid in de samenleving bevorderen. Charta '91 werd opgericht door uiteenlopende intellectuele en culturele milieus in Vlaanderen als reactie op het electorale succes van het Vlaams Blok. Via regelmatige studiedagen en door de Nieuwsbrief trachten zij de kloof tussen de politiek en de burger te dichten.
 - (4) Brief Frank Vandenbroucke aan de afdelingsvoorzitters- en secretarissen, 13/09/1994.
 - (5) Brief Bert Anciaux aan de afdelingsvoorzitters, 16/09/1994.
 - (6) Schatting gemaakt door Johan Ackaert (LUC).
 - (7) Deze cijfers zijn niet het resultaat van een wetenschappelijke enquête. De initiatiefnemers beschikten niet over de nodige gegevens i.v.m. kartels, lijsten van het genre 'Gemeentebelangen' e.d. Bovendien gaat het om een tussenbalans. Definitieve cijfers zijn niet beschikbaar. De persconferentie kaderde in de manifestatie 'Afblokken', op initiatief van Charta '91 en Hand in Hand. Tijdens deze manifestatie hebben Agalev, CVP, SP, VLD en VU nog eens duidelijk gezegd dat ze op geen enkel niveau coalities zullen aangaan met het Vlaams Blok.
 - (8) CVP en VLD gaven geen concrete cijfers i.v.m. het totale aantal gemeenten waar de partij deelneemt aan de gemeenteraadsverkiezingen. Voor de CVP zijn de cijfers een benadering aan de hand van gegevens in de nationale persconferentie van de CVP dd. 19/09/1994. Voor de VLD zijn de cijfers gebaseerd op de verkiezingslijsten. Bijgevolg werden de kartellijsten niet meegeteld.
 - (9) Brief Bert Anciaux aan de afdelingsvoorzitters, 12/12/1994.
 - (10) In Willebroek komt de VU samen met de liberalen op onder de naam VVD: Vrije Vlaamse Democraten. Samen beschikken ze over drie afgevaardigden in de gemeenteraad. De vermelde overeenkomst werd gesloten tussen het Blok en de VU, zonder de VLD.
 - (11) Mathematisch beschikte het Vlaams Blok in Turnhout over voldoende stemmen om iemand van de eigen partij in de PWA-raad te stemmen.

- (12) Uit een aantal gesprekken met Blokmandatarissen bleek het cordon sanitaire niet enkel op het politieke niveau te worden uitgespeeld. Mensen met de intentie zich op een Vlaams-Bloklijst kandidaat te stellen, worden op verschillende manieren afgeschrikt. Het 'politiek' cordon wordt onder meer doorgetrokken naar de werksfeer van de kandidaat-mandataris. Deze wordt onder druk gezet door het dreigement zijn job te verliezen indien hij opkomt voor het Blok. Daarom durven heel wat potentiële kandidaten zich niet verkiesbaar stellen. Hier is echter geen sprake meer van een 'politiek' cordon. Ik stel mij dan ook vragen bij de wenselijkheid van een dergelijke aanpak.

BIBLIOGRAFIE

- ALSTEENS, O. & P.E. STROOBANTS (1993), 'Léo Delcroix: Vive le réalisme!', *Le Soir*, 09/07/1993.
- ANCIAUX, B. (1995), 'Cordon sanitaire', *Bladgroen*, 4.
- CHARTA '91 (1996), 'Een brochure over het cordon sanitaire', *Extra nummer van de Nieuwsbrief van Charta '91*, 4(4-5), 59p.
- DAEMS, R. (1995), 'Barsten in het cordon sanitaire', *Bladgroen*, 2.
- CLAEYS, P. (1996), 'Vrij Vlaanderen, sterk Europa', <http://www.vbj.org/vv049602.htm>.
- DE FOER, S. (1996), 'Annemans ontkent tweestrijd binnen Vlaams Blok', *De Standaard*, 19/01/1996.
- DE FOER, S. & D-J. EPPINK (1996), 'Vanhecke opent visvangst in SP-vijver', *De Standaard*, 03/07/1996.
- DE FOER, S. (1998), 'Extreem-rechts in Nederland niet uitgeteld', *Het Nieuwsblad*, 09/05/1998.
- DESMET, Y. (1989), 'Risico's', *De Morgen*, 26/05/1989.
- DE SMET, F., W. WINCKELMANS & D-J. EPPINK (1997), 'VLD holt Blok achterna', *Het Nieuwsblad*, 17/01/1997.
- DEWINTER, F. & K. VAN OVERMEIRE (1993), *Eén tegen allen. Opkomst van het Vlaams Blok*. Antwerpen: Uitgeverij TYR.
- DE WITTE, H. (1997), *Bestrijding van racisme en rechts-extremisme. Wetenschappelijke bijdragen aan het maatschappelijk debat*. Leuven: Acco.
- DONCKIER, E. (1996), 'Eerste barsten in het "cordon sanitaire" rond Vlaams Blok', *Het Belang van Limburg*, 07/02/1996.
- ELBERS, F. & M. FENNEMA (1993), *Racistische partijen in West-Europa. Tussen nationale traditie en Europese samenwerking*. Leiden: Alphen aan den Rijn.
- EPPINK, D-J. (1996), 'Tobback volgt in kielzog Vlaams Blok', *De Standaard*, 23/01/1996.
- EPPINK, D-J. (1998), 'Moreels wil "minister van de Vrede" worden', *Het Nieuwsblad*, 30/05/1998.
- JANSSENS, V. (1996), 'Vlaams Blok overweegt proces tegen vakbonden', *De Standaard*, 07/02/1996.

-
- MAES, M. (1996), 'Een werk van lange adem. De strategie van de christelijke arbeidersbeweging tegen extreem-rechts', *Samenleving en Politiek*, 3(7): 13.
- MAGAZINE VU-JONGEREN, juni 1992.
- MARTENS, D. (1994), "'Gesprek met Blok moet kunnen" Marc Buytaert van de VLD: democratische discussie gewenst, als Vlaams Blok gas terugneemt', *Het Nieuwsblad*, 22/09/1994.
- OOSTERWAAL, J. & D. ILEGEMS (1997), 'In de coulissen van de commissie-Dutroux', *Humo*, 2954(17): 28-32.
- POLLEFEYT, D. (1997), 'Racismebestrijding voorbij moraliserende afkeuring en psychosociale of ideologische verschoning. Een ethische reflectie op het bestrijden van racisme', pp. 19-42 in: DE WITTE, H., *Bestrijding van racisme en rechts-extremisme. Wetenschappelijke bijdragen aan het maatschappelijk debat*. Leuven: Acco.
- STOUTHUYSEN, P. (1996), 'Het cordon sanitaire is een blok aan het been', *Samenleving en Politiek*, 31(3): 15-17.
- VAN DONSELAAR, J. (1995), *De staat paraat? De bestrijding van extreem-rechts in West-Europa*. Den Haag: Babylon-De Geus.
- VAN DORSSELAER, I. (1996), 'Nieuwe veroordeling 70-puntenplan in de maak', *De Standaard*, 15/11/1996.
- VANHEER, F. (1997), 'Weldenkend Vlaanderen creëert Vlaams Blok', *De Standaard*, 27/10/1997.
- VAN ISHOVEN, L. (1997), *Zwarte zondag: het ontrafelen van het ideologisch kader van 24 november 1991*. Antwerpen: UIA.
- VLAAMSE RAAD (1992), Resolutie betreffende het algemeen migrantenbeleid (246/1 - 1992-1993), *bespreking en aanneming op 19/11/1992*. Handelingen Vlaamse Raad, nr 10: 290.
- VLAAMS PARLEMENT (1997), *Resolutie betreffende het Europees jaar tegen het racisme (580/1 - 1996-1997), bespreking en aanneming op 19/03/1997*. Handelingen Vlaams Parlement, nr 33: 57.
- XXX (1989), 'Politici uit vijf partijen willen Vlaams Blok isoleren', *De Morgen*, 06/02/1989.
- XXX (1989), 'Protokol over isoleren Vlaams Blok in de maak', *De Standaard*, 28/04/1989.
- XXX (1989), 'Vlaamse partijen sluiten protocol tegen Vlaams Blok', *De Financieel-Economische Tijd*, 11/05/1989.
- XXX (1989), 'Vlaamse partijen sluiten protocol tegen Vlaams Blok. Geen politieke akkoorden of afspraken', *Gazet van Antwerpen*, 11/05/1989.
- XXX (1989), 'In naam van de democratie', *De Financieel-Economische Tijd*, 12/05/1989.
- XXX (1989), 'VU wil protokol tegen Vlaams Blok ombuigen', *Gazet van Antwerpen*, 26/06/1989.
- XXX (1989), 'Partijen verdeeld over VU-opzeg van anti-Vlaams Blok-protocol', *De Financieel-Economische Tijd*, 27/06/1989.
- XXX (1989), 'VU: 'protocol niet langer zinvol'', *De Morgen*, 27/06/1989.
- XXX (1989), 'Volksunie zet anti-VB-protokol op de helling', *De Standaard*, 27/06/1989.

-
- XXX (1994), 'Jos Mees: Vlaams Blok ontmaskeren in stadsbestuur', *Het Nieuwsblad*, 22/09/1994.
- XXX (1994), 'Neen, neen en nog eens neen, zegt Leo', *De Morgen*, 13/09/1994.
- XXX (1994), 'Antwerpse VLD twist weer over coalitie met Vlaams Blok', *De Morgen*, 23/09/1994.
- XXX (1994), 'VLD'er Marc Buytaert al buitenspel voor aftrap', *Gazet Van Antwerpen*, 23/09/1994.
- XXX (1995), 'Kritiek op Vlaams Blokker in OCMW', *Het Laatste Nieuws*, 20/01/1995.
- XXX (1996), 'Brokkelt cordon rond Vlaams Blok af?', *Gazet van Antwerpen*, 04/01/1996.
- XXX (1996), 'VU wil wel dialoog, maar geen front met Vlaams Blok', *De Morgen*, 05/01/1996.
- XXX (1996), 'Charta '91 bezorgd over 'dijkbreuken' cordon', *De Morgen*, 06/02/1996.
- XXX (1996), 'Vlaams Blok bereidt strijd met de vakbonden voor', *De Morgen*, 06/02/1996.
- XXX (1996), 'VLD niet naar cordon-debat', *De Standaard*, 06/02/1996.
- XXX (1996), 'Agalev vraagt hernieuwing cordon sanitaire tegen Vlaams Blok', *De Morgen*, 15/11/1996.
- XXX (1996), 'VLD-CVP doorbreekt cordon sanitaire in Kontich', *De Morgen*, 18/12/1996.
- XXX (1997), 'SP steunt Agalev-resolutie migrantenstemrecht', *De Morgen*, 19/09/1997.
- XXX (1997), 'Verwijzingen naar nazi's slecht wapen tegen extreem-rechts', *De Morgen*, 15/10/1997.
- XXX (1997), 'Migrantenrellen koren op molen van Vlaams Blok', *De Morgen*, 17/11/1997.
- XXX (1998), 'Slangen adviseert gratis anti-Blokstrategie', *Het Nieuwsblad*, 14/05/1998.

COLLOQUIUM

Colloquium 'Ondergesneeuwde Sporen. Een colloquium over strategieën ter bestrijding van extreem-rechts gedachtegoed', georganiseerd door de Louis-Paul Boonkring en het Centrum voor Gelijkheid en Racismebestrijding, Vlaams Parlement, 10/02/1998.

INTERVIEWS

- 14/11/1997: J. Geysels, Agalev.
- 25/03/1998: G. Annemans, Vlaams Blok.
- 02/04/1998: L. Switsers, Vlaams Blok Kontich.
- 06/04/1998: E. De Quick, Vlaams Blok Turnhout.

TELEFONISCHE GESPREKKEN

09/04/1998: A. Denys, VLD.

10/04/1998: E. Beysen, VLD.

16/04/1998: J. Gabriëls, VLD.

18/04/1998: OCMW-raadslid, Vlaams Blok Zoersel.

07/05/1998: F. Vanhecke, Vlaams Blok.

23/05/1998: gemeenteraadslid, Vlaams Blok Schilde.

30/05/1998: M. Seghers, ACV Turnhout.